

Adam Czabański

Katedra Nauk Społecznych, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Samobójstwa nastolatków w Poznaniu w latach 1920-1925.

Streszczenie:

Badania przygotowano na dokumentach w archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu. Samobójstwa młodzieży w Poznaniu w latach 1920-1925 nie były zbyt częste. Zanotowano 15 samobójstw (12 zostało popełnionych przez chłopców i 3 przez dziewczęta). Stanowiło to 11,8% wszystkich samobójstw do których doszło w tym czasie w Poznaniu.

Słowa kluczowe: samobójstwo, młodzież.

Abstract:

The research performed on documents from Archives of Registry Office in Poznań. The suicides of young people in Poznań in years 1920-1925 were not often. There were noticed 15 suicides (12 of them were committed by boys and 3 by girls. It makes 11,8% all suicides at this time in Poznań.

Key words: suicide, adolescents.

Wstęp.

W latach następujących po walkach o kształt granic nastąpił okres działań zmierzających do opanowania chorób zakaźnych, których epidemie dotykały znacznych odsetków ludności II Rzeczypospolitej. Udziałem młodzieży, która wcześniej zaangażowana była w działania zbrojne, były samobójstwa.

Charakterystyka zachowań samobójczych młodzieży w świetle literatury suicydologicznej.

Badania amerykańskie dowiodły, że próby samobójcze niemal trzykrotnie częściej podejmowane są przez dziewczęta¹. Zespół brytyjskich badaczy pod kierownictwem

¹ D.Shaffer, B.Vieland, A.Garland, M.Rojas, i inni, *Adolescent suicide attempters: Response to suicide prevention programs*, w: Journal of the American Medical Association, 1990, nr 264, s. 3151 – 3155; J.A.Andrews, P.M.Lewinsohn, *Suicidal attempts among older adolescents: Prevalance and co-occurrence with psychiatric disorders*, w: Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 1992, nr 27, s.

K.Hawton wyjaśniał to istnieniem alternatywy dla chłopców w odreagowaniu stresu poprzez zachowania agresywne².

Pojawienie się zachowań samobójczych wśród młodzieży może być wynikiem oddziaływania rozlicznych czynników, takich jak: brak harmonii w domu rodzicielskim, niestałość i niekonsekwencje w wychowaniu, rozpad życia małżeńskiego rodziców, atmosfera chłodu uczuciowego w rodzinie etc³. Badacze zwracają również uwagę na brak społecznej integracji i izolacji generującej samobójstwa wśród młodzieży⁴. Czesław Cekiera zauważa, że okres dzieciństwa jest szczególnie znaczący dla ukształtowania się osobowości z tendencjami samobójczymi. Młodzież po próbach samobójczych wskazywała na następujące traumatyczne przeżycia jakich doświadczała w dzieciństwie: odejście ojca lub matki, kłótnie w rodzinie, awantury ojca po pijanemu, stosowanie wobec nich kar cielesnych, wypędzanie z domu, obrzucanie przezwiskami⁵. Obok konfliktów wewnątrzrodzinnych i błędów wychowawczych znaczną rolę w wytworzeniu niewłaściwego klimatu w rodzinie odgrywa alkoholizm rodziców. Alkoholizm rodziców potęguje u dzieci i młodzieży frustracje, umacnia brak poczucia stabilizacji i w konsekwencji doprowadza do wytworzenia się ambiwalentnej postawy wobec ojca⁶.

Przyczyny samobójstw dominujące wśród młodzieży to te związane z nieporozumieniami rodzinnymi, zawodami miłosnymi oraz z trudnościami w nauce. Znaczna część młodzieżowych samobójstw ma charakter gwałtowny, impulsywny, przeprowadzony bez jakiegokolwiek planu. Mamy tu do czynienia z mechanizmem bodźca i natychmiastowej reakcji w postaci właśnie zachowania samobójczego⁷, rozumianego jako odruch eskapistyczny.

Z badań wynika, że pakt samobójczy (dwie lub więcej osoby dokonujące wspólnie zamachu na własne życie) są najpowszechniejsze wśród młodzieży. W latach 1986-1998 w Poznaniu udokumentowano 43 przypadki paktów samobójczych. Zebrany materiał oraz

655; P.M.Lewinsohn, P.Rohde, J.R.Seeley, *Psychosocial characteristics of adolescents with a history of suicide attempt*, w: *Journal of the Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 1993, r 32, s. 60 – 68.

² K.Hawton, J.O'Grady, M.Osborn, D.Cole, *Adolescents who Take Overdoses: Their Characteristics, Problems and Contacts with Helping Agencies*, w: *British Journal of Psychiatry*, 1982, r 140, s. 118 – 123.

³ M.Wiench, *Analiza motywacji i podłoża prób samobójczych młodzieży*, Studia KKiP, tom III, Warszawa 1975, s. 232 – 233.

⁴ C.L.Huffine, *Social and cultural risk factors for youth suicide*, w: *Risk factors for youth suicide*, pod red. L.Davidson, M.Linnoila, New York: Hemisphere, 1991, s. 40 – 54.

⁵ Cz.Cekiera, *Etiologia i motywacja usiłowanych samobójstw*. Studium psychologiczne, ATK, Warszawa 1975, s. 76.

⁶ E.Chróścielewski, *Samobójstwa wśród młodzieży w PRL*, IV konferencja naukowa, Górzno 1972, s. 48; K.Rosa *Próby samobójcze. Charakterystyka socjologiczna*, Łódź 1996.

⁷ A.Gmitrowicz, M.Makara-Studzińska, A.Młodożeniec, *Ryzyko samobójstwa u młodzieży*, PZWL, Warszawa 2015.

wyniki uzyskane w opisanych badaniach pozwalają na stwierdzenie, że pakt samobójcze zawiązywane były zwykle przez diady homogeniczne pod względem płciowym. Osoby zawiązujące pakt samobójczy chodziły zwykle do tej samej szkoły, a niekiedy do tej samej klasy. Mieszkały bardzo często w sąsiedztwie⁸.

Okres dorastania, czyli adolescencji charakteryzuje się przewagą emocji nad racjonalnymi działaniami. Młodzież przeważnie w wieku 14-15 lat przeżywa „burzę uczuciową”, która jest efektem rozwoju popędu płciowego i uczucia miłości. Młodzież w tym wieku dostrzega swoją bezradność a motorem tego staje się kompleks frustracji objawiający się w doszukiwaniu się w sobie ułomności psychofizycznych. Bezradność osób poniżej 20 roku życia (ale i starszych, tak zwanych młodych dorosłych) wynika z tego, że stają często wobec zupełnie nowych sytuacji życiowych, w konfrontacji z którymi brak im wiedzy jak należy postąpić. Nastolatki dostrzegają przeszkody środowiskowe blokujące zaspokojenie ich aspiracji⁹. Dochodzi więc do tego, że młodzież wrażliwa ze względu na zachodzące w niej przemiany psychofizyczne, narażona jest na liczne sytuacje traumatyzujące. Irena Obuchowska podjęła się uporządkowaniu tych sytuacji w różnych środowiskach, w których funkcjonuje młody człowiek. Wyróżniła owe sytuacje zarówno w środowisku szkolnym, jak i w środowisku rodzinnym. W środowisku szkolnym zaznaczyła następujące sytuacje traumatyzujące:

- nadmierne obciążenie obowiązkami szkolnymi
- negatywne kontakty interpersonalne z nauczycielami
- lęk przed szkołą, ukonkretniający się w lęku przed niepowodzeniem szkolnym, lęku przed ekspozycją społeczną, lęku przed nauczycielem, lęku przed rywalizacją
- nieprzydatność wiedzy szkolnej

Z kolei w środowisku rodzinnym wyróżniła:

- wygórowane wymagania stawiane przez rodziców odnośnie pełnienia przez nastolatka roli dziecka i roli ucznia
- wadliwa atmosfera rodzinna (atmosfera napięta, hałaśliwa)

⁸ A.Czabański, *Pakty samobójcze wśród młodzieży*, w: *Psychospołeczne uwarunkowania zjawisk dewiacyjnych wśród młodzieży w okresie transformacji ustrojowej w Polsce*, Gdańsk 1999, s. 241 – 248.

⁹ A.M.Korsak, *Rodzice i dom. Trudności wieku dojrzewania*, Warszawa 1998, s. 37.

- wpływy osobowe, zwłaszcza matki gdy pojawia się negatywna percepcja osoby matki, wówczas pojawia się silne poczucie żalu)¹⁰

Badania anglosaskie pozwoliły zaliczyć do sytuacji traumatyzujących młodzież – śmierć bliskiej osoby, niekoniecznie rodziców czy kogoś z rodziny. Chodzi tu zatem o osobę znaczącą emocjonalnie dla młodego człowieka. David Lester udowodnił, że doświadczanie w wieku 6-14 lat śmierci któregoś z rodziców powoduje przypadki samobójstw młodzieżowych¹¹. Ponadto do wydarzeń traumatycznych łączących się z późniejszym samobójstwem młodego człowieka autor ten zaliczył: fizyczne znęcanie się i seksualne wykorzystanie¹². Podobnie traumatyzująca jest sytuacja rozwodu w rodzinie.

Inni badacze anglosascy wyróżniają całą gamę stresorów oddziałujących na młodzież i przyczyniających się niekiedy do suicydalnych decyzji:

- nagłe wydarzenia (zmiana szkoły, zerwanie z dziewczyną/chłopakiem, rozwód rodziców, przemoc, śmierć rodziców)
- przewlekłe okoliczności (surowi lub odrzucający rodzice, powtarzająca się przemoc, kłótnie rodzinne, przewlekłe rozdzwienki między rodzicami)¹³.

Przedstawione tu mechanizmy i przyczyny samobójstw nastolatków opisane przez badaczy II połowy XX wieku zdają się przystawać także do młodzieży zamieszkującej Poznań w latach 1920-1925. Młodzież podlega różnym modom i fascynacjom, lecz proces dorastania nie różni się tak bardzo w poszczególnych pokoleniach. Odwołując się zatem do ustaleń przedstawionych tu badaczy można założyć, że odnoszą się one także chociaż w pewnej mierze do nastolatków z Poznania sprzed niemal 100 lat. Oczywiście zupełnie inny jest w tym wypadku splot społecznych okoliczności z poziomu makrospołecznego promieniujący na młodzież poniżej 20 roku życia w Poznaniu w pierwszej połowie lat 20-tych XX wieku.

¹⁰ I.Obuchowska, *Związek między symptomami nerwicowymi a sytuacjami traumatyzującymi w kolejnych fazach okresu dorastania*, w: *Zachowanie się młodzieży w sytuacjach trudnych i rozwój osobowości*, pod red. M.Tyszkowej, Poznań 1977, s. 149 – 156.

¹¹ D.Lester, *Experience of personal loss and later suicide*, w: *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 1989, nr 79, s.450 – 452.

¹² D.Lester, *Why people kill themselves*, Springfield, IL:Charles Thomas, 1992.

¹³ D.L.Rosenhan, M.E.P.Seligman, *Psychopatologia*, Polskie Towarzystwo Psychologiczne, tom II, Warszawa 1994, s. 323.

Metodologia badań własnych.

Badania przeprowadzone zostały w archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu. Zastosowaną techniką badawczą była analiza dokumentów urzędowych. Zaletą takich badań było dotarcie do materiałów obiektywnych. Stwierdzono ponadto autentyczność i wiarygodność źródeł. W omawianych latach nie stwierdzono też w analizowanych księgach zgonów miejscowych żadnych braków danych.

Celem badań było zbadanie ilu młodych ludzi do 20 roku życia popełniło samobójstwo w Poznaniu w latach 1920-1925. Ponadto usiłowano ustalić informacje na temat samych samobójców, ich płci, wieku, stanu cywilnego, zawodu lub zajęcia a także metody popełnienia samobójstwa.

Wyniki badań własnych.

W latach 1920-1925 w Poznaniu popełniło samobójstwo 15 nastolatków, w tym 12 chłopców i 3 dziewczęta. W omawianym okresie ogółem zarejestrowano 127 samobójstw, co oznaczało, że udział nastolatków w pierwszej połowie lat dwudziestych XX wieku wyniósł 11,8%. Poniższa tabela ukazuje szczegółowo tą kwestię w poszczególnych latach:

Tabela nr 1: Udział samobójstw nastolatków w ogólnej liczbie samobójstw w Poznaniu w latach 1920-1925.

Rok	Samobójstwa nastolatków	Samobójstwa ogółem	Odsetek samobójstw nastolatków w ogólnej liczbie samobójstw
1920	1	19	5,2%
1921	4	23	17,4%
1922	3	1	15,0%
1923	1	18	5,6%
1924	4	21	19,0%
1925	2	26	7,7%
ogółem	15	127	11,8%

Źródło: badania własne w archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu.

Wracając do młodzieży poniżej 20 roku życia warto zauważyć, że samobójstwa czterokrotnie częściej podejmowane były przez chłopców (12:3). Dochodziło też do pewnych nasileń tych zachowań w roku 1921 i 1924. Szczegółowe dane przedstawia kolejna tabela.

Tabela nr 2: Samobójstwa nastolatków w Poznaniu w latach 1920-1925.

Rok	Mężczyźni	Kobiety	ogółem
1920	1	-	1
1921	3	1	4
1922	3	-	3
1923	-	1	1
1924	3	1	4
1925	2	-	2
ogółem	12	3	15

Źródło: badania własne w archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu.

Analizie poddano samobójstwa popełnione przez nastolatków. W latach 1920-1925 najmłodszy samobójca miał 12 lat (Chłopiec ten wyskoczył z okna 18.VI.1925 roku. Był uczniem szkolnym, wyznania rzymskokatolickiego)¹⁴. Najczęściej wśród nastolatków spotykano 19-latków (5) oraz 17-latków (4). Samobójstwo popełniło też dwóch 18-latków oraz po jednym 16-latku, 15-latku, 13-latku i 12-latku. Z badań wynika ponadto, że dziewczęta popełniające samobójstwo były starsze od chłopców. Dwie z nich miały po 19 lat i jedna 17 lat.

W Poznaniu w latach dwudziestych XX wieku mieszkała oprócz Polaków także mniejszość niemiecka i żydowska. W latach 1920-1925 samobójstwa były popełniane także przez przedstawicieli mniejszości narodowych. Samobójstwo popełniło 11 osób narodowości polskiej, 2 narodowości żydowskiej i 2 narodowości niemieckiej. Warto jeszcze zauważyć, że obydwa samobójstwa wśród żydowskiej młodzieży odbyły się w październiku 1921 roku w odstępie zaledwie 7 dni¹⁵.

Podobnie układają się informacje odnośnie wyznania młodych samobójców. Przedstawiono tu te dane w poniższej tabeli:

Tabela nr 3: Wyznanie samobójców poniżej 20 roku życia w Poznaniu w latach 1920-1922.

Wyznanie	Mężczyźni	Kobiety	ogółem
Rzymskokatolickie	9	2	11
Mojżeszowe	1	1	2
Ewangelickie	1	-	1
Luterańsko-ewangelickie	1	1	2
ogółem	12	3	15

Źródło: badania własne w archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu.

¹⁴ Z-460/1925/II.

¹⁵ Z-2066/1921/I i Z-1127/1921/II.

Badani samobójcy ze względu na wiek wszyscy byli albo kawalerami, albo pannami. Nie znaczy to, że niektórzy z nich nie byli w związkach. Świadczy o tym tragedia, która rozegrała się 18.XII.1923 roku. O godz. 15.00 w swoim mieszkaniu zastrzeliła się 19-letnia panna wyznania rzymskokatolickiego, trudniąca się prostytutką. Wcześniej samobójstwo z broni palnej popełnił jej kochanek, 22-letni posterunkowy Policji Państwowej¹⁶. Był to więc tak zwany pakt samobójczy.

Dane dotyczące zawodu lub zajęcia, którym trudnili się młodzi samobójcy, są niepełne. Na podstawie danych z archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu z ksiąg zgonów miejscowych odnaleziono informacje na ten temat dotyczące 10 chłopców i dwóch dziewcząt.

Tabela nr 4: Zawód/zajęcie którym trudnili się samobójcy poniżej 20 roku życia w Poznaniu w latach 1920-1925.

Zawód/zajęcie	Mężczyźni	Kobiety
uczeń	3	-
żołnierz	1	-
uczeń krawiecki	2	-
pracownik elewatora zbożowego	1	-
uczeń gastronomiczny	1	-
prostytutka	-	1
pomocnik cukierniczy	1	-
służąca	-	1
ślusarz	1	-
ogółem	10	2

Źródło: badania własne w archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu.

Młodociani samobójcy popełniali samobójstwo według różnych wariantów, ale najczęściej z użyciem broni palnej. 40 % samobójców w ten sposób odebrało sobie życie. Zwykle używany był do tego pistolet browning. Wielokrotnie częściej z broni palnej korzystali młodzi mężczyźni. Widocznie po zakończeniu walk mieszkańcy mieli dość szeroki dostęp do broni palnej. W jednym przypadku doszło do samobójstwa rozszerzonego. 15-letni uczeń krawiecki zanim zastrzelił się wcześniej zastrzelił 8-letnie dziecko. Motywy i społeczny kontekst tego zdarzenia na podstawie dostępnych źródeł nie został rozpoznany.

Oprócz broni palnej najczęstszą metodą popełnienia samobójstwa był skok z wysokości oraz powieszenie się. Tu jednak udział chłopców i dziewcząt był równy. Szczegółowe dane prezentuje poniższa tabela:

¹⁶ Z-1053/1923/II i Z-1054/1923/II.

Tabela nr 5: Metoda popełnienia samobójstwa przez samobójców poniżej 20 roku życia w Poznaniu w latach 1920-1925.

Metoda popełnienia samobójstwa	Mężczyźni	Kobiety	Ogółem
Zastrzelenie się	5	1	6
Skok z wysokości	1	1	2
Powieszenie się	1	1	2
Zatrucie się jodyną	1	-	1
Zatrucie się sublimatem	1	-	1
Zatrucie się lizolem	1	-	1
Utopienie się	1	-	1
Rzucenie się pod pociąg	1	-	1
ogółem	12	3	15

Źródło: badania własne w archiwum Urzędu Stanu Cywilnego w Poznaniu.

Samobójstwa te były popełniane zazwyczaj w domu samobójcy. Jeden 17-letni chłopiec zastrzelił się z browninga na stacji¹⁷ a jedna 17-letnia służąca wyskoczyła z okna w domu swojego pracodawcy¹⁸. Jeden 13-letni chłopiec utopił się w stawie na Sołaczu należącym do cegielni¹⁹. Miejscem, w którym popełniono dwa samobójstwa był Lasek Dębiński. Jeden z incydentów był udziałem 17-letniego chłopca narodowości niemieckiej, który tu się powiesił 20.VI.1924 roku²⁰, a drugi 19-letniego ucznia krawieckiego, który zatrul się tu lizolem²¹.

Zakończenie

W latach 1920-1925 samobójstwa popełniane były dość często przez osoby młode i bardzo młode. Co dziewiąty samobójca nie miał skończone 20 lat.

Samobójstwa czterokrotnie częściej popełniane były przez mężczyzn, którzy najczęściej pozbawiali się życia używając do tego broni palnej. Można z tego wnioskować, że wówczas (po zakończeniu walk o granice II RP) dostęp do broni palnej był szczególnie ułatwiony.

¹⁷ Z-996/1922/I.

¹⁸ Z-1581/1924/I.

¹⁹ Z-245/1921/II.

²⁰ Z-1046/1924/I.

²¹ Z-1730/1925/I.

Można domniemywać, że część spośród tych samobójstw wynikała z poczucia osamotnienia w problemach. Wiadomo więc, że dwóch chłopców, którzy odebrali sobie życie było sierotami²². Jeden chłopiec był spoza Poznania i mieszkał na stacji.

Większość młodych osób popełniających samobójstwo z racji wieku albo uczyło się na poziomie szkoły powszechnej lub gimnazjalnej, a część przyuczało się do zawodów.

Badania pozwoliły zrealizować założone sobie cele badawcze. Szczegółowych informacji o społecznych kontekstach tych suicydalnych dramatów dostarczyłyby materiały zdeponowane w Państwowym Archiwum w Poznaniu. Analiza zgromadzonych tam dokumentów z pewnością dostarczyłaby dodatkowych informacji o zjawisku samobójstw wśród młodzieży w Poznaniu w analizowanym okresie.

²² Z-699/1924/I i Z-1730/1925/II.